

ALS JE SCHRIJFT, LEES JE BETER!

Workshop Conferentie Kenniscentrum Begrijpend Lezen

Woensdag 8 oktober 2023

Hilde Kooiker (h.s.kooiker@hz.nl)

Docent-onderzoeker HZ University of Applied Sciences, pabo

Promovendus Universiteit Utrecht

Universiteit Utrecht

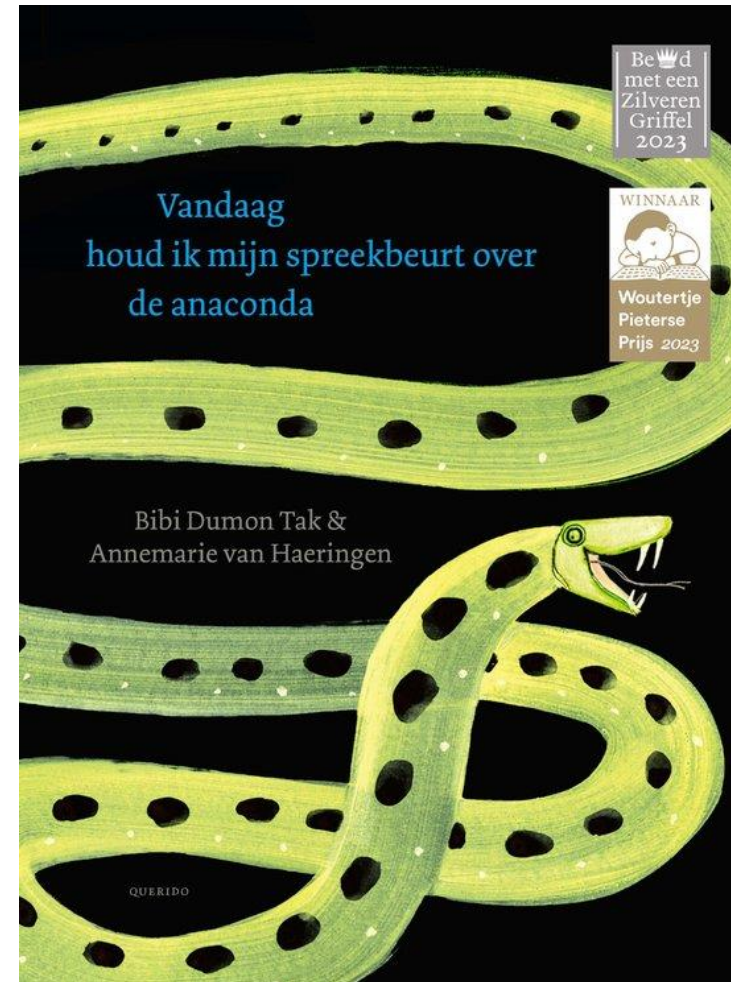
UNIVERSITY
OF APPLIED SCIENCES

Inhoud van deze workshop

- 'Opwarmer' → ervaar zelf de combinatie van lezen en schrijven
- Lezen en schrijven: wat weten we uit onderzoek?
- Drie perspectieven op de combinatie van lezen en schrijven
- Zaakvakonderwijs als rijke context voor lezen en schrijven
- Introductie onderzoeksproject FLINT
- Vier vormen om lezen en schrijven te combineren
- Beoordelen van schrijfproducten

Lezen en schrijven

Ervaar het zelf...

Als je schrijft, lees je beter?

Wat weten we uit onderzoek?

Positieve effecten gevonden op tekstbegrip bij:

- Onderwijsaanpakken waarin lezen en schrijven worden gecombineerd.
- Het aanbieden van schrijfactiviteiten gericht op het begrijpen van de tekst.

activiteit	effectgrootte
Vragen stellen en beantwoorden	0.28
Aantekeningen maken	0.45
Samenvatten en synthesetaken	0.54
Doorschrijven over het tekstthema	0.68

(Zie: "De zeven pijlers van onderwijs in begrijpend lezen, p. 134)

- Meer schrijven of schrijfinstructie.

Hoe kunnen we dit verklaren?

Drie perspectieven op de relatie tussen lezen en schrijven

1. Lezen en schrijven doen een beroep op dezelfde kennis en cognitieve systemen en processen

- **Algemene kennis** → achtergrondkennis
- **Kennis over teksten** → letterkennis, zinsbouw, lay-out, tekststructuur etc.
- **Metakennis over geschreven taal** → kennis over de manier waarop lezers en schrijvers communiceren, kennis over het monitoren van lees- schrijfproces
- **Procedurele kennis** → kennis over je aanpak tijdens het lezen of schrijven (vragen stellen, voorspellen, samenvatten, visualiseren etc.)

→ *De theorie van gedeelde kennis (Shanahan, 2016)*

2. Het doel van lezen én schrijven = communicatie

- Leerlingen nemen afwisselend de rol van lezer en schrijver op zich → inzicht in het communicatieve proces

→ *De theorie van retorische relaties (Tierney & Shanahan, 1991)*

3. Lezen en schrijven zijn aparte vaardigheden die je gezamenlijk inzet om een doel te bereiken

- Denk bijvoorbeeld aan het maken van een werkstuk:
 - Teksten selecteren
 - Informatie selecteren en ordenen
 - Tekst schrijven
 - Teruglezen en reviseren

→ *De functionele theorie van lees- en schrijfrelaties (Langer & Applebee, 1987)*

Veel kansen voor lezen in de vakken

Geletterdheid in context aanleren past goed bij het idee om leerlingen te laten lezen en schrijven in de vakken

=>

geïntegreerd onderwijs

naast specifiek investeren in deelvaardigheden voor lezen en/of schrijven (vgl. én-én-benadering)

Inhoudsgericht onderwijs

Taalgericht onderwijs

Vaklessen

Vaklessen
met daarin
taalonderwijs

Taallessen
rondom
thema's

Taallessen
gericht op
taalvaardigheid

Taalgericht vakonderwijs

(Met, 1997)

Hoe dan? Type taken

- Betekenisvolle taken
- = Functionele lees- en schrijfoopdrachten
- = Lezen en schrijven met een doel

Veel mogelijkheden bij **onderzoekend leren**:

- vragen stellen
 - hypothesen formuleren
 - onderzoek ontwerpen
 - data verzamelen en interpreteren
 - conclusies trekken
 - resultaten communiceren
-
- Bij al deze activiteiten kunnen lees- en schrijftaken zinvol ingezet worden

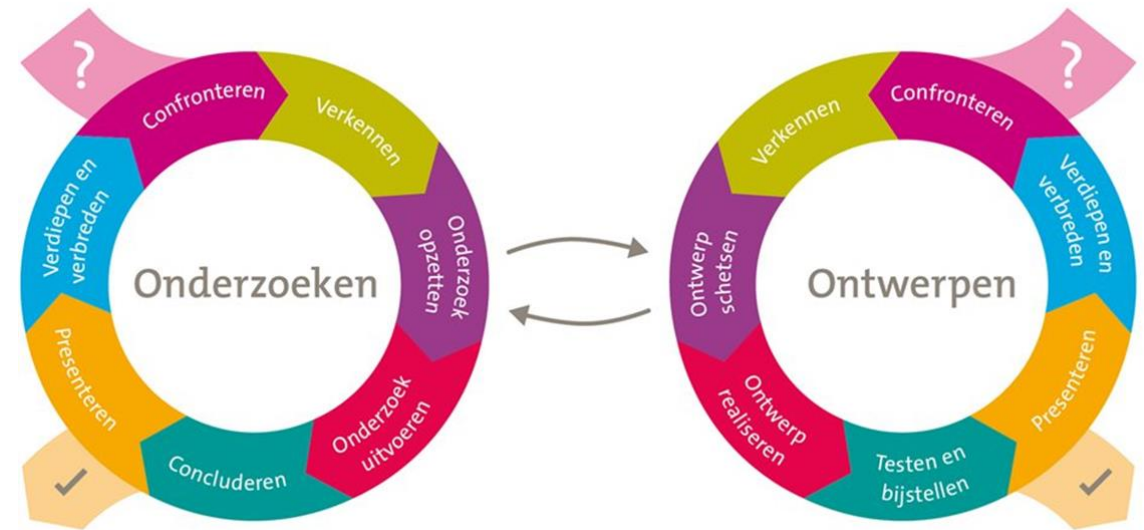
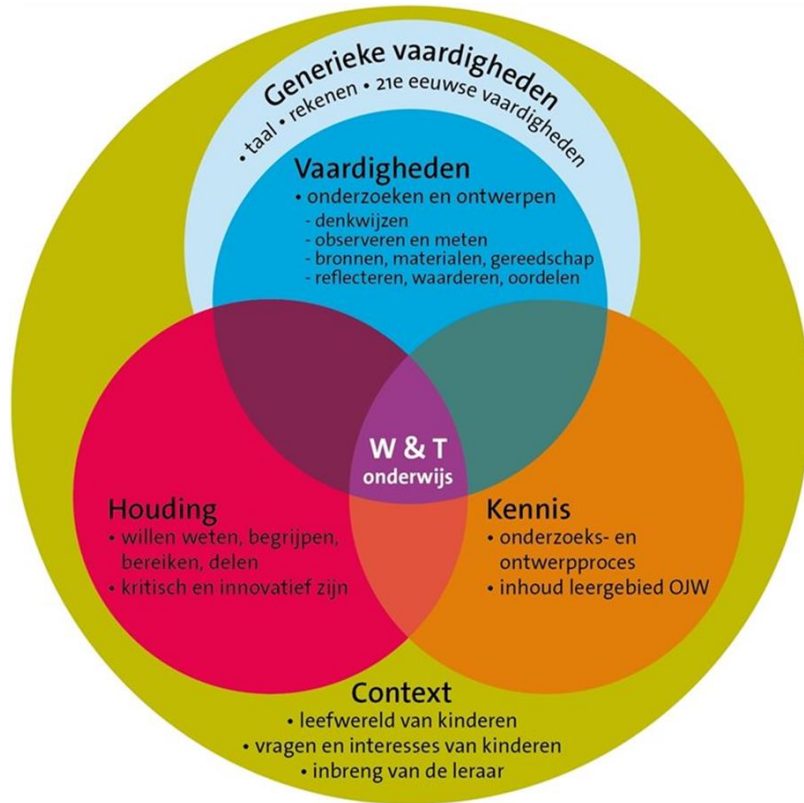

Onderzoeksproject FLINT

- Functioneel Lezen (en schrijven) in Natuur- en Techniekonderwijs
- Natuur & Techniek als betekenisvolle context
- Focus op het aanleren van kennis over tekststructuur

Onderwijs in Wetenschap & Technologie

Drie typen lessen

hands-on activiteit

leesactiviteit

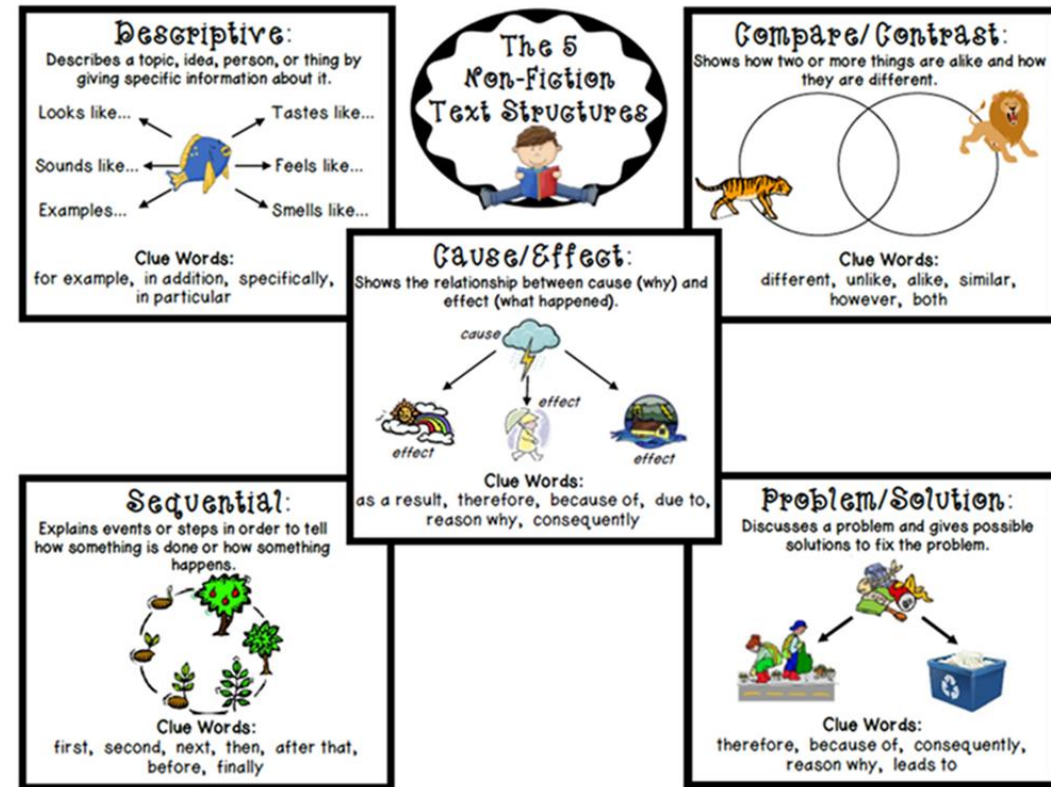
schrijfactiviteit

Focus op tekststructuur

Tekststructuur:

- de manier waarop de inhoud van een tekst zijn georganiseerd
- de relaties tussen die inhoud
- de talige middelen die gebruikt worden om die relaties expliciet te maken

(Pyle et al., 2017)

MONSTERPAD VEROVERT AUSTRALIË

Je weet nu hoe belangrijk de omgeving van een dier is. In zijn biotoop krijgt hij het niet te warm, niet te droog, vindt voedsel, vindt vrienden en een plek om te schuilen. Dit is voor een dier een plek om te overleven. Maar wat als je een dier uit zijn biotoop haalt en hem ergens anders neerplant. Wat gebeurt er dan?

Inleiding wijst vooruit naar een oorzaak-gevolg structuur

OP ZOEK NAAR EEN KEVER-ETER

Dat is precies wat ze in Australië deden met de reuzenpad. Deze dikkerd hoort thuis in Midden- en Zuid-Amerika. Daar leeft hij in vochtige, warme bossen. In Australië hadden boeren die suikerriet verbouwen veel last van kevers. Ze gingen op zoek naar een dier dat deze kevers graag lustte. Dan hoefden ze geen gif op hun planten te sproeien. Ze ontdekten de reuzenpad in Zuid-Amerika. Boeren geloofden dat de padden de kevers zouden overleven in Australië.

oorzaak

LIEVER ANDERE HAPJES

Daar hadden de wetenschappers gelijk in. De reuzenpadden hadden het prima naar hun zin in hun nieuwe land. Ze aten hun buiken rond met insecten, vogels en andere kikkers. Maar de suikerriet-kever, die hoefden ze niet. Het ging geweldig goed met de reuzenpad in Australië. Ze gingen baby's maken en er kwamen er steeds meer. Ze pikten ook een steeds groter leefgebied in.

gevolg

PADDENPLAAG

De reuzenpad werd een plaag. En dat terwijl hij eigenlijk zelf een plaag moest bestrijden! Reuzenpadden eten allerlei dieren die in Australië thuishoren. Kikkers, hagedissen en kleide buideldieren worden door de pad uit hun biotoop verjaagd. Krokodillen en slangen die een reuzenpad opeten, gaan dood omdat ze niet tegen het soort gif kunnen dat de padden in hun huid hebben. De reuzenpadden zorgen voor een ramp!

gevolg

KRINGLOOP VERSTOORD

Vijanden van de reuzenpad zijn in Australië niet te vinden. En daardoor raakt de voedselketen in de war. Er

komen veel te veel padden. Ze lopen op de wegen, in tuinen en komen in huizen terecht. Er zijn zelfs al reuzenpadden gevonden in vliegtuigen. Dus met een

beetje pech komen ze zo ook in andere delen van Australië of de wereld terecht. Achteraf was het misschien beter om die

padden niet te verhuizen. Om ze te laten waar ze horen. Maar daarvoor is het nu te laat...

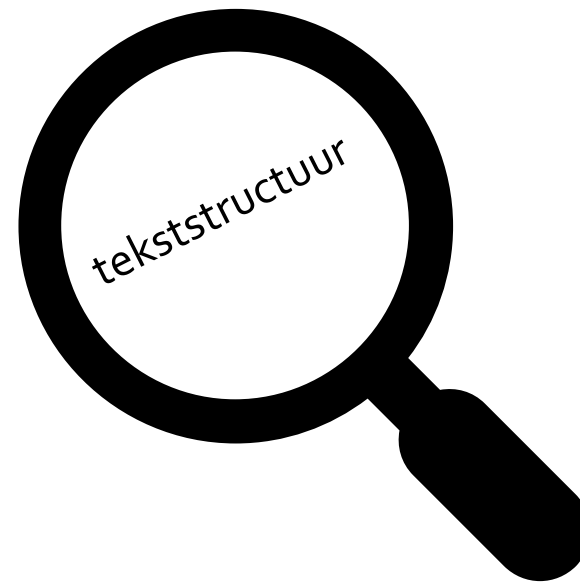
Vier manieren om lezen en schrijven te combineren

Zie handout: bedenk een onderwerp/thema waar je binnenkort mee aan de slag gaat.

Geen inspiratie? Kies uit dit rijtje:

- Water, vriend of vijand?
- Zwerfafval
- Wonen
- Energie

- Synthesetaken
- Samenvattingstaken
- Schrijven in reactie op een tekst
- Genredidactiek

Synthesetaken: schrijven vanuit bronnen

Leerlingen verzamelen informatie uit meerdere teksten en verwerken dit in een nieuwe tekst.

Opbouw in:

- Aantal teksten
- Lengte van de teksten
- Complexiteit van de teksten
- Verschillen tussen teksten

Te gebruiken voor:

- Werkstukken
- Muurkrant
- Spreekbeurt
-

FLINT: synthesetaak met venndiagram

Verschillende soorten suiker vergelijken en kenmerken noteren

Leestekst over bietsuiker en rietsuiker → kennismaken met tekststructuur *vergelijking*

Zelf een vergelijkingstekst schrijven over twee soorten suiker

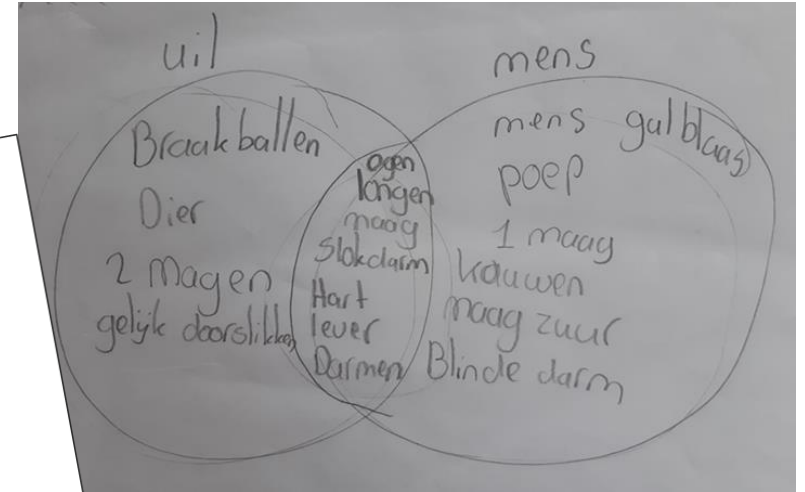
Leestekst over spijsvertering bij de mens

Braakballen uitpluizen

Leestekst over braakballen bij uilen en bij roofvogels

Venndiagram invullen

Vergelijk spijsvertering bij de mens en bij de uil → tekst over schrijven

De mens en de uil

Wat is het verschil tussen uil en mens? Misschien vraag je dat al af maar ze lijken toch wel op elkaar.

Want bij de mens begint het met kauwen en bij de uil met slikken dan gaat het naar de slokdarm bij de uil en bij de mens. De uil heeft twee soorten magen de kliermaag en de spiermaag dan sorteren de magen de prooi maar bij de mens gaat dat anders want bij de mens gaat het naar de dunne darm, en daarna gaat het naar de twaalfvingerige, en bij de uil gaat het naar de spiermaag, en dan gaat hij braken dus een braakbal. De mens poept het uit. En dan is het klaar.

Help leerlingen informatie te ordenen

Dier: tijger	Tekst 1	Tekst 2
Het lichaam		
De leefomgeving		
Voedsel		
Bijzondere weetjes		

Samenvattingstaken

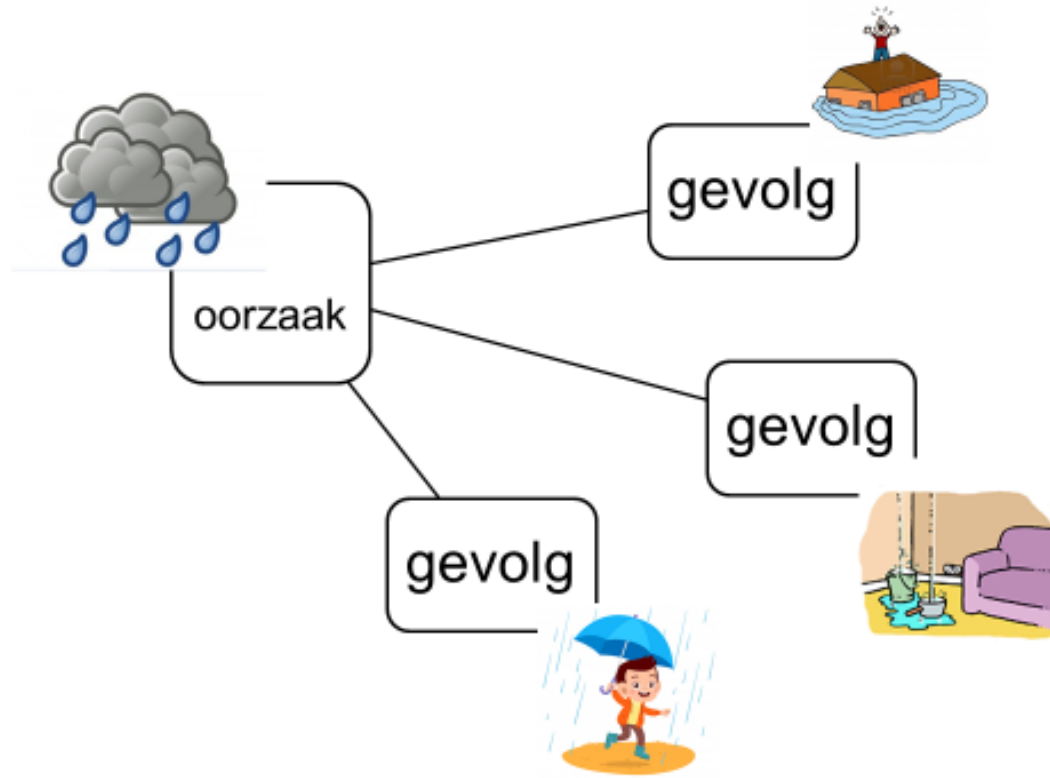
Zie ook stappenplan “De zeven pijlers van onderwijs in begrijpend lezen” p. 74

- Moeilijke vaardigheid!
- Stapsgewijs aanleren
- Gebruik modeling
- Opbouw in:
 - Tekstlengte
 - Tekstcomplexiteit
- Toepassing:
 - Maak functioneel: leren voor een toets, kennisquiz, jigsaw werkvorm

Structuurgebaseerd samenvatten

OORZAAK-GEVOLG

Een tekst met een oorzaak-gevolg structuur vertelt over de oorzaken of gevolgen van iets.

Signaalwoorden

waardoor
omdat
vanwege
leidt tot
hierdoor
daardoor
want
heeft invloed op
veroorzaakt
een gevolg is
zorgt voor

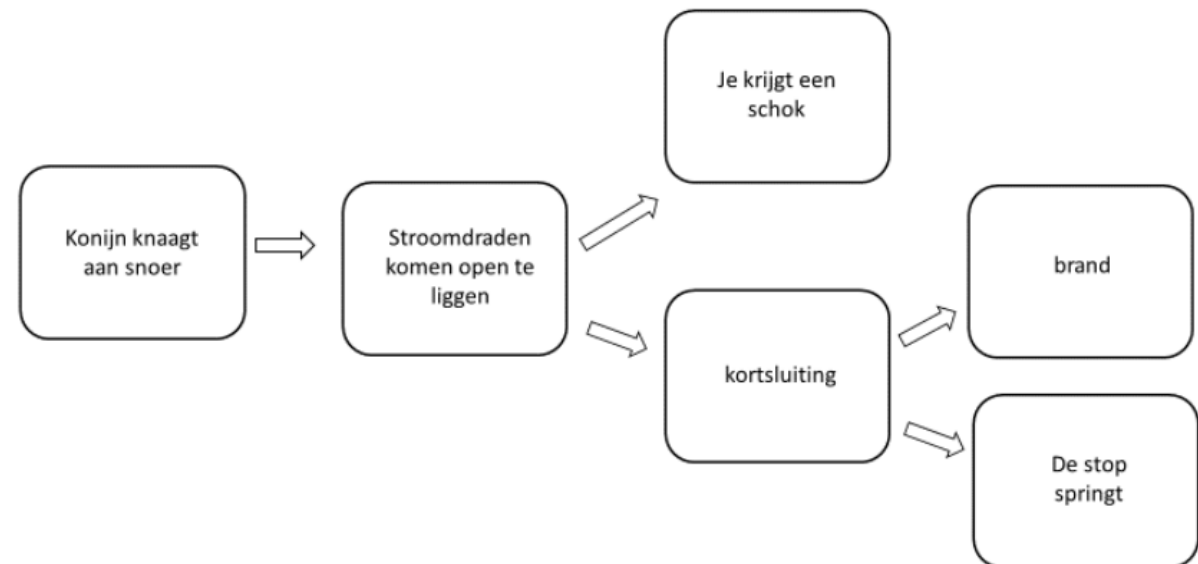
Konijn aan de wandel

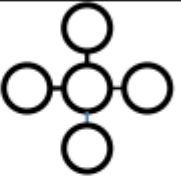
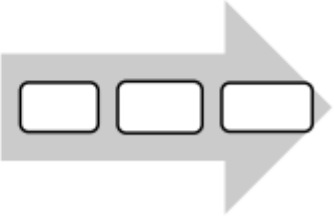
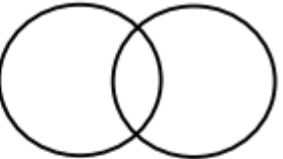
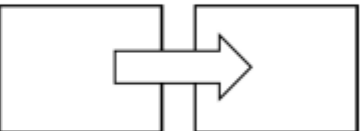

Mensen die een konijn hebben als huisdier vinden het soms gezellig om dat beestje af en toe eens vrij door de kamer te laten huppen. Toch is het wel belangrijk om goed in de gaten te houden wat je konijn dan allemaal doet. Konijnen houden van knagen en het kan gebeuren dat ze bijvoorbeeld op een losliggend snoer van een elektrisch apparaat gaan bijten. De elektrische draden in zo'n snoer zijn beschermd met een isolatielaag, maar als je konijn er op gaat bijten dan kunnen de stroomdraden bloot komen te liggen. Als jij vervolgens de stekker in het stopcontact steekt, raak je de draden aan en kun je een schok krijgen. Het gevolg kan ook kortsluiting zijn en dat kan zelfs brand veroorzaken. Gelukkig is er in de meeste gevallen een goede beveiliging. Zodra er kortsluiting ontstaat, springt de stop in de meterkast en daardoor valt de stroom uit.

Door bij samenvatten de structuur van de tekst centraal te zetten, kun je leerlingen op weg helpen met gerichte vragen:

- Wat ging er mis met het konijn? (de oorzaak)
- Welke gevolgen had dit?

Graphic organizers kunnen helpen als opstapje naar een samenvatting

<i>Tekststructuur</i>	<i>De tekst beschrijft...</i>	<i>Voorbeelden van signaalwoorden</i>	<i>Schematische weergave</i>
Beschrijving	kenmerken van een fenomeen	<ul style="list-style-type: none"> • bijvoorbeeld • een ander aspect 	
Chronologie	een reeks gebeurtenissen of serie stappen waarbij volgorde of tijd belangrijk is	<ul style="list-style-type: none"> • eerst, dan • voordat • jaartallen 	
Vergelijking	overeenkomsten en verschillen tussen twee of meer zaken	<ul style="list-style-type: none"> • net zoals • zowel... als • vergelijkbaar 	
Oorzaak-gevolg	een oorzaak met meerdere gevolgen of een serie oorzaken die tot één gevolg leiden	<ul style="list-style-type: none"> • daardoor • want • als gevolg hiervan 	
Probleem-oplossing	een probleem en één of meer oplossingen voor dat probleem	<ul style="list-style-type: none"> • dus • zodat • dit helpt om 	

Voorbeelden:

Beschrijving van een plant of diersoort

Hoe wordt suiker gemaakt?
Spijsvertering

Roofvogel – uil
Bietsuiker – rietsuiker

Gebruik van fossiele brandstoffen
Teveel snoepen

Wat te doen tegen zwerfafval?
Energiebesparing

Schrijven in reactie op een tekst

Bijvoorbeeld:

- Verder schrijven
- Herschrijven
- Reactie op de tekst (standpunt innemen)
- Perspectiefwisseling
- Leeslogboek

Zorg dat de schrijftaak wel uitnodigt om de tekst diepgaand te (her)lezen.

Voorbeeld Flint

Bedenk zelf oplossingen voor het afvalprobleem

Beschrijf in de vorm van een probleem-oplossingstekst

hands-on activiteit

leesactiviteit

schrijfactiviteit

Plastic, een ramp voor de natuur

Mensen gebruiken steeds meer plastic producten: pennen, drinkbekertjes, waterflesjes, verpakkingen en noem maar op. Plastic is een heel handig materiaal. Het is goedkoop, je kunt er van alles van maken en het blijft heel lang goed. Dat laatste is meteen een van de grootste problemen: het blijft veel te lang goed. Plastic verteert namelijk niet, het valt uiteen in kleine stukjes. Die noemen we microplastics. Heel veel plastic afval belandt in de natuur en dat heeft grote gevolgen.

Zo heeft zich op vijf plekken in de oceaan een paar honderd miljoen kilo plastic afval opgehoopt. Op die plekken is zoveel plastic afval dat je de 'plastic soep' vanuit de ruimte kunt zien. Maar ook op ander plekken op aarde vind je veel microplastics: in meren en rivieren en bijvoorbeeld ook in landbouwgrond. Er is eigenlijk geen plek meer op de wereld waar je geen plastic aantreft.

Al dat plastic vormt vooral voor dieren een gevaar. In grote stukken plastic kunnen beesten verstrikt raken. Je kent vast het plaatje van de zeeschildpad wel, gevangen in stukken afval. Doordat het plastic uiteen valt in kleine stukjes, zien veel vogels, schildpadden en andere dieren het plastic voor voedsel aan en eten ze het op. Ze kunnen er vervolgens in

- Trash hunt
- Leesteksten over de plastic soep/zwerfafval (oorzaak-gevolg en probleem-oplossing)
- Schrijftaak/presentatie

Genredidactiek

Genre:

Een verzameling teksten van eenzelfde soort met hetzelfde doel en een overeenkomstige structuur, stijl en (soms) grafische vormgeving.

Bv. Handleiding, nieuwsartikel, dagboekfragment, onderzoeksverslag, brief, tweet...

- Lees en bespreek samen met de leerlingen een aantal voorbeeldteksten
- Stel vast wat kenmerkende criteria zijn qua:
 - Opbouw (structuur)
 - Stijl en taalgebruik
- Besteed ook aandacht aan het schrijfdoel en het publiek

Voorbeeld Flint: Een handleiding schrijven

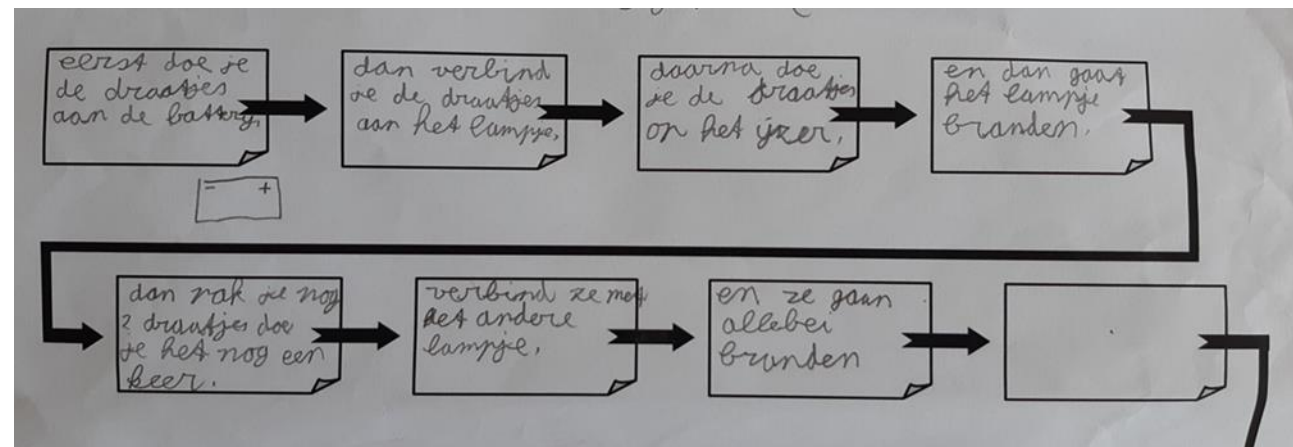

Leestekst: Hoe wordt elektriciteit opgewekt? →
introductie tekststructuur *chronologie*

Onderzoeksles: stroomkring bouwen

Schrijfles: bespreken kenmerken instructietekst
a.d.h.v. een recept, schrijven handleiding voor het
bouwen van een stroomkring

Elkaars handleiding testen en feedback geven.
criteria gericht op kenmerken van het genre!

Toetsing/feedback

- Wat zijn de doelen van je schrijfoopdracht?
 - Leesvaardigheid
 - Schrijfvaardigheid
- Bespreek de criteria vooraf met de leerlingen
- Investeer in het bespreken van teksten en neem tijd voor het reviseren van teksten → proces!

Een paar voorbeelden

- Synthesetekst:
 - Welke informatie is gebruikt uit de verschillende teksten?
 - Is de tekst in eigen woorden geschreven?
- Samenvattingstaken:
 - Hoe heb je de belangrijkste informatie geselecteerd?
 - Wat is de belangrijkste informatie en staat deze in de tekst?
- Reageren op een tekst:
 - Sluit de geschreven tekst aan bij de informatie uit de leestekst(en)?
- Genredidactiek:
 - Zijn de belangrijkste kenmerken van het genre zichtbaar in de tekst?
 - Bereikt de tekst het doel waar het voor is geschreven?
 - Sluit de tekst aan bij het publiek waar het voor is geschreven?

Verder lezen

Evers-Vermeul, J. (2019). Het nut van gecombineerd lees- en schrijfonderwijs. In J. van der Hoeven (Red.), *De rol van schrijven, teksten en de leraar in het leesonderwijs. Samenvattingen van actueel internationaal wetenschappelijk onderzoek. Voor u gelezen 2019* (pp. 23-28). Kenniscentrum Begrijpend lezen. Dit artikel vat de resultaten van de overzichtsstudie van Graham en collega's (2018) wat uitgebreider samen.

Houtveen, T. & R. van Steensel (Eds.), *De zeven pijlers van effectief onderwijs in begrijpend lezen*. Eburon.
<https://www.lezen.nl/publicatie/kennisbundel-de-zeven-pijlers-van-onderwijs-in-begrijpend-lezen-gepubliceerd/>

Langer, J. A., & Applebee, A. N. (1987). *How writing shapes thinking: A study of teaching and learning* (2nd ed.). National Council of Teachers of English.

Shanahan, T. (2016). Relationships between reading and writing development. In C.A. MacArthur, S. Graham, & T. Fitzgerald (Red.), *Handbook of writing research* (2nd ed., pp. 194-207). Guilford.

Tierney, R. J., & Shanahan, T. (1991). Research on the reading-writing relationship: Interactions, transactions, and outcomes. In R. Barr, M. L. Kamil, P. Mosenthal, & P.D. Pearson (Red.), *Handbook of reading research* (Vol. 2, pp. 246-280). Longman

Van Silfhout, G. (2020). Samen een neus voor tekstkwaliteit ontwikkelen vóór het schrijven. Geraadpleegd via <https://didactieknederlands.nl/zokanhetook/2020/02/samen-een-neus-voor-tekstkwaliteit-ontwikkelen-voor-het-schrijven/>